

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІХ ПРАВ ГРЕЦЬКОЇ ЕТНІЧНОЇ СПІЛЬНОТИ В УКРАЇНІ

Дубова Світлана Володимирівна,

кандидат історичних наук

ORCID: 0000-0002-0374-2099

У статті розглянуто питання діяльності представницьких організацій грецької національної меншини з метою забезпечення її культурно-освітніх прав на території України. Подано огляд тих об'єднань грецької спільноти, діяльність яких має особливий вплив на її життя та які здійснюють активну публічну діяльність, а саме: Благодійний фонд Пантелеймона Бумбураса; Філія Грецького фонду культури; Маріупольське міське товариство греків; Харківське міське товариство греків «Геліос»; ГО «Київське міське товариство греків ім. К. Іпсиланти»; Федерація товариств греків України. Наголошено, що культурні права греків України реалізуються переважно через доступ до літературних творів мовою національної меншини (у т. ч. завдяки функціонуванню бібліотеки елліністичних студій «Костянтинос Левендіс») та об'єктів матеріальної спадщини (зокрема, йдеться про Будинок-садибу князя Костянтина Іпсиланти в м. Києві, пам'ятник князю, встановлений на території Києво-Печерської лаври, будівлю, що належала Григорію Маразлі, в якій збиралися члени товариства «Філікі Етерія»), а також можливість вільно відзначати важливі для них свята. Підкреслено, що грецька спільнота не має значних проблем у задоволенні своїх основних культурних, освітніх чи інформаційних прав (діють школи з навчанням грецькою мовою, у шести закладах вищої освіти здійснюють підготовку фахівців з новогрецької мови, видаються газети «Елліни України» та «Одіссос»), проводиться система наукової роботи з дослідження еллінізму (при Київському національному університеті ім. Тараса Шевченка діють Центр елліністичних студій та грецької культури та Центр елліністичних студій та грецької культури імені Андрія Білецького, а при Маріупольському державному університеті функціонує Інститут українсько-грецької дружби та елліністичних досліджень). Водночас через брак фінансової підтримки з боку державного та місцевого бюджетів національно-культурні товариства стикаються з такими проблемами, як-от: обмежені можливості для друку газет, оренди приміщень для діяльності організацій та проведення культурних заходів.

Ключові слова: національно-культурні товариства, національні меншини, грецька спільнота, культурні, освітні права.

Dubova Svitlana

PROVIDING THE CULTURAL AND EDUCATIONAL RIGHTS OF THE GREEK ETHNIC COMMUNITY IN UKRAINE

The article deals with the activities of representative bodies of the Greek national minority in order to ensure the cultural and educational rights of the community on the territory of Ukraine. An overview of those organizations of the Greek community, whose activities have a special impact on the life of the Greek community and which are active in public activities, are: Panteleimon Bumburas Charitable Foundation; Branch of the Greek Fund for Culture; Mariupol City Association of the Greeks; Kharkiv City Society of Greeks «Helios»; K. Ipsilanti Kiev City Association of the Greeks; Federation of Greek Societies of Ukraine. It was

emphasized that the cultural rights of the Greeks of Ukraine are mainly realized through: access to literary works in the language of the national minority (including through the functioning of the library of Hellenistic studies “Konstantinos Levendis”), access to objects of material heritage (in particular, the house-estate of Prince Konstantin Ipsilanti and there is a monument to the prince located in the Kyiv-Pechersk Lavra in Kyiv, the building belonging to Grigory Marazli in which members of the society “Filiki Eteriya” met) and the opportunity to freely celebrate the important holidays for them. It was emphasized that the Greek community does not have significant problems in meeting its basic cultural, educational or informational rights (Greek schools operate, 6 higher education institutions train specialists in the Modern Greek language, publish newspapers “Ellins of Ukraine” and “Odysos”), conducted system of scientific work on the research of Hellenism (under the Taras Shevchenko Kyiv National University there is the Center of Hellenistic Studies and Greek Culture and the Andriy Biletsky Center of Hellenistic Studies and Greek Culture, and at the Mariupol State University the Institute of Ukrainian-Greek friendship and Hellenistic studies functions). At the same time, due to lack of financial support from the state or local budgets, national-cultural societies face such problems as: limited opportunities for newspaper publishing, rental of premises for organizations and cultural events.

Keywords: national-cultural societies, national minorities, Greek community, cultural, educational rights.

Постановка проблеми. Греки оселилися на території сучасної України щонайменше у VI ст. до н. е. Нині грецька національна меншина є однією з найдавніших етнічних спільнот, що проживають на території нашої держави. Представники цієї нацменшини зазнали кілька масштабних депортацій та асиміляції, переважно за часів Російської імперії та радянської влади.

Із набуттям Україною незалежності розпочалося і відродження грецької національної меншини на території нашої держави. Згідно з даними Всеукраїнського перепису [1] станом на 2001 р. в Україні нараховувалось 91,5 тис. представників грецької етнічної спільноти. Водночас, за даними грецьких об'єднань, кількість людей, що мають грецьке етнічне походження, на території України суттєво більша – від 150 тис. до майже 200 тис. осіб. Ця різниця між офіційною та неофіційною статистикою зумовлена тим, що «в грецьких товариствах греками вважаються всі, у кого предки були грецького походження – незалежно від того, звідки вони переїхали та чи зберегли своє грецьке прізвище» [2]. Найбільшу кількість (200 тис. осіб) вказує керівник Федерації товариств греків України Олена Проценко-Пічаджи [3], акцентуючи увагу на тому, що грецька діаспора України – найчисленніша в країнах СНД. Ці дані частково підтверджуються даними із сайту AusGreekNet.com, який дає комплексний огляд чисельності грецької меншини за країнами світу. Відповідно до цього рейтингу (який базується переважно на офіційних статистичних даних

держав, де проживає грецька діаспора) Україна посідає 8-ме місце у світі [4]. До 2014 р. переважна більшість української грецької спільноти (близько 77,5 тис. осіб) проживала в Донецькій області.

Аналіз останніх наукових досліджень. Наявні дослідження з означеної тематики мають переважно фрагментарний характер і зосереджуються на опрацюванні окремих питань. Так, мовному питанню грецької спільноти на території України, зокрема у Приазов'ї, пильну увагу приділяли такі вітчизняні вчені, як А. Білецький, І. Пономарьова, Г. Павлова. Питання взаємопроникнення мови і культури в діалозі Україна – Греція у сфері освіти досліджувала Л. Макарова. Еллінізм та етнічну самосвідомість греків України вивчали Н. Терентьева, Є. Чернухін, Л. Якубова, О. Гулая. Питання релігії, культури та обрядовості греків перебували в полі зору В. Дмитрієвої, О. Ксенофонтової-Петренко, Л. Миронюк, Т. Князевої, О. Гулаї тощо. Особливо варто відзначити науковий доробок українських греків С. Мазараті, В. Томазова, В. Харабуга та інших, які намагаються дослідити історію греків на території України та їхній внесок у культурну та політичну розбудову Української держави.

Виокремлення не вирішених раніше проблем. Незважаючи на зазначений доробок українських дослідників, питання розвитку грецької меншини залишається малодослідженим сто-

совно діяльності національно-культурних товариств грецької спільноти.

Отже, **метою** статті є дослідження діяльності представницьких організацій грецької національної меншини, що опікуються забезпеченням культурно-освітніх прав грецької спільноти в Україні.

Виклад основного матеріалу. Українська грецька спільнота представлена сотнею грецьких товариств, які офіційно зареєстровані в Міністерстві юстиції України. Частина з цих організацій мають особливий вплив на життя грецької громади та здійснюють масштабну публічну діяльність, яка не лише впливає на життя самої меншини, а й має загальноукраїнський вимір. Однак діяльність цих організацій зосереджена передусім у місцях компактного проживання меншини. Це міста Маріуполь, Одеса, Запоріжжя, Харків, Київ.

До ключових представницьких організацій грецької спільноти належать:

Благодійний Фонд Пантелеймона Бумбураса (м. Одеса). Пріоритети Фонду – реконструкція публічних майданчиків (у містах Одесі та Маріуполі, селі Малоянисоль Донецької області), надання фінансової підтримки українській армії (закупівля амуніції для військовослужбовців, що проходили службу в зоні проведення АТО, а нині – проходять її в ООС [5]) та допомога мешканцям міст і сіл, які постраждали внаслідок бойових дій (зокрема, закупівля ліків на загальну суму 1 млн євро). У 2018 р. Президент України П. Порошенко нагородив П. Бумбураса відзнакою «За гуманітарну участь в антитерористичній операції» [6];

Філія Грецького фонду культури, яка діє в Одесі з 1994 р. Міська рада Одеси надала філії три будівлі, одна з яких історично належала Григорію Івановичу Маразлі, де проживали греки і збиралися члени товариства «Філікі Етерія»¹. Філія здійснює культурно-просвітницьку, освітню, наукову та видавничу діяльність. При ній створені курси з вивчення новогрецької мови, відкрито єдиний в Україні екзаменаційний центр для одержання міжнародного сертифіката про

знання грецької мови. Одеська філія Грецького фонду культури сприяє встановленню прямих контактів і культурних обмінів між Україною та Грецією [7]. Завдяки діяльності Філії з 1995 р. в Одесі започаткована традиція проведення днів, тижнів та місяців грецької культури. Організатори заходів ставлять за мету «ознайомити з культурою Греції не лише еллінів України, але й людей всіх національностей України, яку споріднює з Грецією багатотисячний історичний спадок» [8];

Маріупольське міське товариство греків – одне з найчисельніших об'єднань грецької спільноти. Товариство, створене в січні 1989 р., спочатку було зареєстроване як секція грецької мови Товариства рідної мови ім. Т. Г. Шевченка, засновником якого виступило Донецьке обласне відділення Українського фонду культури [9]. Членами Маріупольського товариства є майже 1,5 тис. осіб. Основні напрями діяльності: збереження та популяризація новогрецької мови, розповсюдження літератури про досягнення грецьких культурних центрів, організація конкурсів, фестивалів, виставок грецької народної творчості тощо;

Харківське міське товариство греків «Геліос», що здійснює культурно-освітню діяльність і сприяє взаємному збагаченню української та грецької культур (своєрідний культурний трансфер). Наприклад, крім проведення щорічних фестивалів культури Греції, зусиллями цього товариства було перекладено драму-феєрію Лесі Українки «Лісова пісня», що вийшла одночасно українською та румейською мовами. Товариство передало екземпляр цієї книги всім музеям Лесі Українки в Україні та до музею Тараса Шевченка у м. Торонто (Канада) [10];

ГС «Київське міське товариство греків ім. К. Іпсіланті», засноване в 1990 р. Основні напрями діяльності: залучення до грецького руху молоді і дітей, сприяння реалізації їхніх самобутніх етнічних, мовних, культурних потреб, розвиток і популяризація рідної мови тощо. Серед проведених товариством заходів: зустріч членів громадської спілки з грецькими письменниками та поетами, авторами книг на грецьку тематику; мітинг-протест біля Будинку-садиби князя Костянтина Іпсіланті проти незаконного проведення будівельних робіт поблизу комплексу та незаконної приватизації історичної пам'ятки; архівні слухання «Греки Києва: документальний екскурс в історію», що відбулися 26 лютого 2018 р. до Дня пам'яті розстріляних греків Києва [11] тощо.

¹ Таємне товариство греків, яке діяло на початку XIX ст. та ставило за мету створення незалежної грецької держави. У 1820 р. цю організацію очолив Олександр Іпсіланті – син князя Костянтина Іпсіланті.

Ключовою координуючою структурою, що об'єднує грецькі товариства в Україні, є *Федерація товариств греків України (ФТГУ)*, яка була створена в 1995 р. та об'єднує 95 грецьких товариств із 21 області. Основні завдання Федерації такі: консолідація греків України, розвиток грецьких товариств на основі вивчення мови та популяризації грецької культури, традицій, звичаїв, зміцнення співпраці з органами влади всіх рівнів. Організація активно співробітничала з головами сілрад, директорами шкіл, завідувачами дитячими дошкільними закладами, з населенням, виявляючи проблемні питання мешканців, а також з міжнародними організаціями – ООН, ОБСЄ, Червоним Хрестом, Датською радою, Карітас, Адра тощо [12].

Крім того, ФТГУ представляє грецьку спільноту України на міжнародному рівні. Зокрема, за підтримки Греції та Кіпру Федерацію було прийнято в члени *Всесвітньої ради греків зарубіжжя*².

Великого значення набуває питання збереження та підтримки *матеріальної культурної спадщини*, що є важливою складовою частиною в забезпеченні культурних потреб грецької національної спільноти в Україні. Ключовим елементом цієї спадщини є пам'ятки, що пов'язані з історією становлення незалежності Грецької Республіки, зокрема діяльності Костянтина Іпсіланті³, який у 1807 р., рятуючись від переслідувань, емігрував разом зі своєю родиною до Києва. Проживаючи в Києві, він продовжував свою політичну діяльність [13].

У цьому контексті для грецького етносу є важливим Будинок-садиба К. Іпсіланті в Києві⁴. На думку представників Київського міського товариства греків ім. К. Іпсіланті, будинок має бути повернуто грецькій громаді, у споруді має бути створено «історичний музей, який буде акумулювати культурні фонди» [14].

Не менш важливим об'єктом, пов'язаним з історією К. Іпсіланті та рухом за незалежність Греції, є пам'ятник князю, встановлений на території Києво-Печерської лаври. Вже згадане

Київське міське товариство греків виступає з ініціативою про його реконструкцію [13] та побудову над ним малої архітектурної форми [15] (для збереження італійського мармуру, з якого пам'ятник виготовлено, від руйнування через погодні умови) або перенесення монумента до Успенського собору [16].

Не залишається осторонь і освітня сфера. За словами керівника Федерації товариства греків України О. Проценко-Пічаджи, «в Україні відкриваються грецькі школи, діє свій гуманітарний університет, медичні та культурні центри, виходять свої газети, наприклад “Елліни України”» [3] (ця газета видається власними силами ФТГУ українською та російською мовами в м. Маріуполі з 1995 р.). За рахунок коштів одеського обласного бюджету підтримується видання газети мовою національних меншин. Так, у 2017 р. на друк щомісячної газети «Одіссос» Одеської обласної громади греків ім. Григорія Маразлі було виділено 105 тис. грн (у 2016 р. – 75 тис. грн). Проте з 2016 р. через брак коштів було призупинено видання газети «Хронос» Маріупольського товариства греків [17].

За 28 років незалежності в Україні було відкрито низку державних освітніх закладів з вивченням новогрецької мови. За даними Міністерства культури, у 2017 р. в Донецькій області діяли дві недільні грецькі школи (у містах Краматорськ та Маріуполь), у яких навчалися 112 учнів. У Запорізькій області працюють два освітні центри (недільні школи), які відвідують 50 осіб.

Станом на 2016 р. в Маріуполі (без урахування Маріупольського державного університету та шкіл № 8 та 46) грецьку мову вивчали 608 осіб, у т. ч. як предмет – 421 особа, факультативно – 42 особи, на курсах – 18 осіб, у недільній школі – 127 осіб. Грецька мова як друга іноземна викладалась у таких закладах загальної середньої освіти: №№ 18, 47, 66, 11, 33 (факультативно) [17].

В Україні щонайменше шість закладів вищої освіти (ЗВО) (Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, Київський національний лінгвістичний університет, Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського, Київський національний торговельно-економічний університет, Маріупольський державний університет та Львівський національний університет ім. Івана Франка) здійснюють підготовку фахівців з новогрецької мови.

² Всесвітня рада греків зарубіжжя (Συμβούλιο Αλλοθίμων Ελλήνων, ΣΑΕ, САЕ) була створена в 1995 р. Указом Президента Грецької Республіки як дорадчий і референтський орган за темами Омогенії. Метою організації є співпраця, підтримка та об'єднання етнічних греків на всесвітньому рівні для зміцнення еллінізму (див.: URL: <https://goo.gl/KjhW2B>).

³ Господар Молдавії та Валахії, також відомий як Господар Дунайських князівств і учасник грецького антитурецького визвольного руху.

⁴ Розташований за адресою: вул. Івана Мазепи, 6.

Окремі ЗВО здійснюють також і науково-дослідну діяльність у сфері грецької культури та історії. Так, при КНУ ім. Тараса Шевченка діють мовний Центр елліністичних студій та грецької культури [18] та Центр елліністичних студій та грецької культури імені Андрія Білецького. У Маріупольському державному університеті діє Інститут українсько-грецької дружби та елліністичних досліджень. До складу Інституту входять науково-дослідні відділи українсько-грецької дружби, історії еллінізму країн Причорномор'я, історії та культури греків України. На базі Інституту проводяться наукові дослідження з історії та культури греків, науково-практичні семінари та «круглі столи» з участю представників закордонних університетів [19]. При Львівському національному університеті ім. Івана Франка розпочав діяльність Центр грецької мови та культури.

У Маріупольському державному університеті створена найбільша в Україні бібліотека грецької літератури з фондом близько 17 тисяч примірників – *Бібліотека елліністичних студій «Костянтинос Левендіс»*. Початок формування цієї книгозбірні було покладено в 2005 р. На момент відкриття фонд бібліотеки нараховував 6285 пр., із них: 4786 пр. – книги із загального фонду Маріупольського державного університету; 1499 пр. – книги із фонду «Анастасіос Г. Левендіс». Майже щороку фонд бібліотеки поповнюється 500 виданнями переважно з історії, мовознавства, методики викладання, педагогіки, літератури, а також підручниками з

новогрецької мови [20]. Також на базі Маріупольського державного університету за ініціативи Федерації грецьких товариств України діють курси підвищення кваліфікації вчителів новогрецької мови [21].

Висновки. Аналізуючи стан забезпечення культурних та освітніх потреб грецької меншини в Україні, можна зробити висновки про те, що ключові представницькі організації греків намагаються максимально задовольняти запити своєї етнічної спільноти. Пріоритетом залишаються заходи із забезпечення освітніх прав (у т. ч. на рівні позашкільної системи освіти), ознайомлення грецької меншини з культурними традиціями та практиками (у межах різноманітних днів, тижнів та місячників грецької культури), а також адвокаційні заходи, спрямовані на захист та збереження об'єктів матеріально-культурної спадщини, що мають особливе значення для грецької національної меншини України. На заваді такій діяльності може ставати брак коштів, що особливо позначається на можливостях товариств здійснювати видання газет, оренду приміщень для діяльності організації та проведення культурних заходів.

Перспективи подальших розвідок. Подальші дослідження у сфері діяльності представницьких організацій грецької спільноти в Україні варто спрямувати на висвітлення їхньої діяльності в історичному контексті, зокрема підкреслюючи соціально-політичні умови, в яких вони були створені.

Список використаних джерел

1. Всеукраїнський перепис населення 2001 року. URL: <https://2001.ukrcensus.gov.ua/> (дата звернення: 20.05.19).
2. Грецька діаспора України: діємо для збереження культурних надбань. *Ресурсний центр ГУРТ*. URL: <https://gurt.org.ua/interviews/20385/> (дата звернення: 20.05.19).
3. Грецька національна меншина в Україні має найширші можливості – Олена Проценко-Пічаджи. *Ukrinform*. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/609545-gretska_natsionalna_menshina_v_ukran_ma_nayshirsh_moglivost__olena_protsenko_pchadgi_683491.html (дата звернення: 19.12.18).
4. Hellenes around the globe. *AusGreekNet.com*. URL: http://ausgreeknet.com/ausgreeknet_net/greeksaroundtheworld2.htm [дата звернення: 20.05.19].
5. Президент поспілкувався з маріупольськими греками. URL: https://uagreeks.com/wp-content/uploads/2018/04/ilovepdf_merged-ilovepdf-compressed.pdf (дата звернення: 20.05.19).
6. Президент Порошенко нагородив одеського мецената. URL: https://uagreeks.com/wp-content/uploads/2018/08/ilovepdf_merged-ilovepdf-compressed.pdf (дата звернення: 20.05.19).
7. Грецький фонд культури. Одеська філія. URL: <http://hfcodessa.org/uk/%D1%84%D0%BE%D0%BD%D0%B4-3/> (дата звернення: 20.05.19).
8. Терентьева Н. Розвиток українсько-грецьких культурних контактів: тижні (дні) грецької культури у м. Одесі. URL: http://shron1.chtyvo.org.ua/Terentieva_Nataliia/Rozvytok_ukrainsko-hretskykh_kulturnykh_kontaktiv_tyzhni_dni_hretskoi_kultury_u_m_Odesa.pdf (дата звернення: 20.05.19).

9. Ковач Л. Національно-культурні товариства Донбасу в інституціоналізації громадянського суспільства в Україні. URL: http://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/kovach_natsionalno-2.pdf (дата звернення: 20.05.19).
10. Харківське товариство греків «Геліос» очима українки. URL: https://uagreeks.com/wp-content/uploads/2018/04/ilovepdf_merged-ilovepdf-compressed.pdf (дата звернення: 20.05.19).
11. Звіт про діяльність ГС «Київське міське товариство греків імені Костянтина Іпсиланти» за 2018 рік. URL: <http://www.greekkiev.com.ua/news/zvit-pro-diial-nist-gs-kiyivs-kie-mis-kie-tovarisstvo-griekiv-imi> (дата звернення: 20.05.19).
12. Итоги июньского заседания Совета ФГОУ. URL: https://uagreeks.com/wp-content/uploads/2018/08/ilovepdf_merged-ilovepdf-compressed.pdf (дата звернення: 20.05.19).
13. День памяти выдающемуся сыну греческого народа князю Константину Ипсиланти. URL: <http://greekgroup.com.ua/news/Den-pamyati-K.Ipsilanti> (дата звернення: 20.05.19).
14. Культурное наследие: Как сохранить усадьбу Ипсиланти? URL: <https://www.ukrinform.ru/rubric-presshall/2434743-kulturnoe-nasledie-kak-sohranit-usadbu-ipsilanti.html> (дата звернення: 20.05.19).
15. Статут Київського міського товариства греків ім. К. Іпсиланти. URL: <http://greekgroup.com.ua/news/statut-ghromadsjkoji-spilki-kijivjske-misjke-tovarisstvo-ghrekiv-imeni--kostjantina-ipsilanti> (дата звернення: 20.05.19).
16. На засіданні Комісії з питань культурної спадщини та культурних цінностей розглянули ряд питань, пов'язаних з історичними пам'ятками грецької громади на території України. URL: http://mincult.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=245431089 (дата звернення: 20.05.19).
17. Отчет Председателя МОГ Надежды Чапни на отчетно-выборной конференции 2016 г. URL: <http://www.greeks.in.ua/news/278.html> (дата звернення: 20.05.19).
18. Київський національний університет ім. Тараса Шевченка : офіц. сайт. URL: <http://www.univ.kiev.ua/ua/departments/philology/> (дата звернення: 20.05.19).
19. Звіт ректора МДУ за 2016 р. URL: http://mdu.in.ua/Dokumenty/zvit_rektora_2016.pdf (дата звернення: 20.05.19).
20. Звіт ректора МДУ за 2017–2018 н. р. URL: http://mdu.in.ua/Dokumenty/rektor/zvit_mon_2017_09.01.2018.pdf (дата звернення: 20.05.19).
21. Учителі новогрецької мови підвищують свою кваліфікацію. URL: https://uagreeks.com/wp-content/uploads/2018/08/ilovepdf_merged-ilovepdf-compressed.pdf (дата звернення: 20.05.19).

References

1. Vseukrainskyi perepys naselennia 2001 roku [All-Ukrainian Population Census of 2001]. (n. d.). *2001.ukrcensus.gov.ua*. Retrieved from <https://2001.ukrcensus.gov.ua/> (viewed 20.05.2019) [in Ukrainian].
2. Hretska diaspora Ukrainy: diiemo dlia zberezhenntia kulturnykh nadban [Greek Diaspora of Ukraine: We work to preserve our cultural heritage]. *Resursnyi tsentr HURT – Resource Center HURT*. (n. d.). *gurt.org.ua*. Retrieved from <https://gurt.org.ua/interviews/20385/> (viewed 20.05.2019) [in Ukrainian].
3. Hretska natsionalna menshyna v Ukraini maie naishyrshi mozhlyvosti – Olena Protsenko-Pichadzhy [The Greek national minority in Ukraine has the widest opportunities – Elena Protsenko-Pichaggi]. (n. d.). *www.ukrinform.ua*. Retrieved from https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/609545-gretska_natsionalna_menshina_v_ukran_ma_nayshirsh_moglivost___olena_protzenko_pichadgi_683491.html (viewed 19.12.2018) [in Ukrainian].
4. Hellenes around the globe. (n. d.). *ausgreeknet.com*. Retrieved from http://ausgreeknet.com/ausgreeknet_net/greeksaroundtheworld2.htm (viewed 20.05.2019) [in English].
5. Prezydent pospilkuvavsia z mariupolskymy hrekamy [The President spoke with the Mariupol Greeks]. (2018). *uagreeks.com*. Retrieved from https://uagreeks.com/wp-content/uploads/2018/04/ilovepdf_merged-ilovepdf-compressed.pdf (viewed 20.05.2019) [in Ukrainian].
6. Prezydent Poroshenko nahorodyv odeskoho metsenata [President Poroshenko awarded the patron of Odessa]. (2018). *uagreeks.com*. Retrieved from https://uagreeks.com/wp-content/uploads/2018/08/ilovepdf_merged-ilovepdf-compressed.pdf (viewed 20.05.2019) [in Ukrainian].
7. Hretskyi fond kultury. Odeska filiiia [Greek Fund of Culture. Odesa branch]. (n. d.). *hfcodessa.org*. Retrieved from <http://hfcodessa.org/uk/%D1%84%D0%BE%D0%BD%D0%B4-3/> (viewed 20.05.2019) [in Ukrainian].
8. Terentieva, N. Rozvytok ukrainsko-hretskykh kulturnykh kontaktiv: tyzhni (dni) hretskoi kultury u m. Odesi [Development of Ukrainian-Greek cultural contacts: weeks (days) of Greek culture in Odessa]. (n. d.). *shron1.chtyvo.org.ua*. Retrieved from http://shron1.chtyvo.org.ua/Terentieva_Nataliia/Rozvytok_ukrainsko-hretskykh_kulturnykh_kontaktiv_tyzhni_dni_hretskoi_kultury_u_m_Odesa.pdf (viewed 20.05.2019) [in Ukrainian].

9. Kovach, L. (2018). Natsionalno-kulturni tovarystva Donbasu v instytutsionalizatsii hromadianskoho suspilstva v Ukraini [National-cultural societies of Donbas in the institutionalization of civil society in Ukraine]. *ipiend.gov.ua*. Retrieved from http://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/kovach_natsionalno-2.pdf (viewed 20.05.2019) [in Ukrainian].
10. Kharkivske tovarystvo hrekiv «Helios» ochyma ukrainky [Kharkiv Society of Greeks “Helios” in the eyes of Ukrainian women]. (2018). *uagreeks.com*. Retrieved from https://uagreeks.com/wp-content/uploads/2018/04/ilovepdf_merged-ilovepdf-compressed.pdf (viewed 20.05.2019) [in Ukrainian].
11. Zvit pro diialnist HS «Kyivske miske tovarystvo hrekiv imeni Kostiantyna Ipsilanti» za 2018 rik [Report on the activities of the “Kyiv City Association of Greeks named after Konstantin Ypsilanti” for 2018]. (n. d.). *www.greekkiev.com.ua*. Retrieved from <http://www.greekkiev.com.ua/news/zvit-pro-diial-nist-gs-kiyivs-kie-mis-kie-tovarisstvo-griekiv-imi> (viewed 20.05.2019) [in Ukrainian].
12. Pidsumky chervnevoho zasidannia Rady FHTU [Results of the June meeting of the Council FHTU]. (2018). *uagreeks.com*. Retrieved from https://uagreeks.com/wp-content/uploads/2018/08/ilovepdf_merged-ilovepdf-compressed.pdf (viewed 20.05.2019) [in Ukrainian].
13. Den pamiaty vydatnomu synu hretskoho narodu kniaziiu Konstiantynu Ipsilanti [The day of the memory of the great son of the Greek people, Prince Constantine Ipsilanti]. (n. d.). *greekgroup.com.ua*. Retrieved from <http://greekgroup.com.ua/news/Den-pamyati-K.Ipsilanti> (viewed 20.05.2019) [in Ukrainian].
14. Kulturnyi spadok: Yak zberehty usadbu Ipsilanti? [Cultural heritage: How to preserve the Ypsilanti estate?]. (n. d.). *www.ukrinform.ru*. Retrieved from <https://www.ukrinform.ru/rubric-presshall/2434743-kulturnoe-nasledie-kak-sohranit-usadbu-ipsilanti.html> (viewed 20.05.2019) [in Ukrainian].
15. Statut Kyivskoho miskoho tovarystva hrekiv im. K. Ipsilanti [Statute of the K. Ipsilanti Kyiv City Association of the Greeks]. (n. d.). *greekgroup.com.ua*. Retrieved from <http://greekgroup.com.ua/news/statut-ghromadsjkoji-spilki-kijivsje-misjke-tovarisstvo-ghrekiv-imeni--kostjantina-ipsilanti> (viewed 20.05.2019) [in Ukrainian].
16. Na zasidanni Komisii z pytan kulturnoi spadshchyny ta kulturnykh tsinnosti rozhlianuly riad pytan, poviazanykh z istorychnymi pamiatkami hretskoi hromady na terytorii Ukrainy [The meeting of the Commission on Cultural Heritage and Cultural Values addressed a number of issues related to the historical monuments of the Greek community on the territory of Ukraine.]. (n. d.). *mincult.kmu.gov.ua*. Retrieved from http://mincult.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=245431089 (viewed 20.05.2019) [in Ukrainian].
17. Zvit Holovy MTH Nadii Chapni na zvitno-vyborchii konferentsii 2016 r. [Report of the Chairman of the MSG Nadezhda Chapni at the 2016 Report-Election Conference]. (n. d.). *www.greeks.in.ua*. Retrieved from <http://www.greeks.in.ua/news/278.html> (viewed 20.05.2019) [in Ukrainian].
18. Kyivskiy natsionalnyi universytet im. Tarasa Shevchenka [Taras Shevchenko National University of Kyiv]. (n. d.). *www.univ.kiev.ua*. Retrieved from <http://www.univ.kiev.ua/ua/departments/philology/> (viewed 20.05.2019) [in Ukrainian].
19. Zvit rektora MDU za 2016 r. [MSU Rector’s Report for 2016]. (n. d.). *mdu.in.ua*. Retrieved from http://mdu.in.ua/Dokumenty/zvit_rektora_2016.pdf (viewed 20.05.2019) [in Ukrainian].
20. Zvit rektora MDU za 2017–2018 n. r. [MSU Rector’s Report for 2017–2018]. (n. d.). *mdu.in.ua*. Retrieved from http://mdu.in.ua/Dokumenty/ректор/zvit_mon_2017_09.01.2018.pdf (viewed 20.05.2019) [in Ukrainian].
21. Uchyteli novohretskoi movy pidvyshchat svoiu kvalifikatsiiu [Teachers of Modern Greek will improve their qualifications]. (2018). *uagreeks.com*. Retrieved from https://uagreeks.com/wp-content/uploads/2018/08/ilovepdf_merged-ilovepdf-compressed.pdf (viewed 20.05.2019) [in Ukrainian].